

HODNOCENÍ FRANCOUZSKÉ KATEGORIE PRÁVA TZV. „SMÍŠENÉHO“ Z HLEDISKA ČESKÉHO PRÁVA

JANA BÁČOVÁ

České a francouzské právo náležejí obě k systému *práva kontinentálního*, tj. systému, který se vyvinul na základě recepce práva římského. Kontinentální právo se často třídí na dva velké podsystemy – právo soukromé a právo veřejné. V tomto smyslu se mluví o právním dualismu. Základ tohoto členění položili římscí právníci, kteří rozlišovali *ius publicum* a *ius privatum*. Nejznámější je definice Ulpianova: „Veřejné právo je to, které vyjadřuje zájmy státu, soukromé to, které vyjadřuje zájmy jednotlivce.“

Obecně se vymezuje právo soukromé a veřejné v českém i francouzském právu podobně. **Právo soukromé** se definuje jako právo, jež upravuje právní poměry jednotlivců jako takových na základě souřadnosti. **Právo veřejné** je právo, jehož předmětem jsou poměry veřejných korporací – státu, jeho územních jednotek, obcí jako takových. Pro právní odvětví v něm zahrnutá je typické nesouřadné postavení subjektů těchto právních vztahů. Za základní tradiční kritéria členění jsou považovány dvě teorie – teorie zájmu a teorie mocenská.¹ Musíme si však uvědomit, že rozdělením složitěho systému právního řádu do dvou kategorií se dospěje vždy k určitým zjednodušením a hranice mezi právem soukromým a veřejným nebyla nikdy ostrá. Klasické dělení podrobila kritice zejména normativní teorie. Je zajímavé uvést základní argumenty představitelů normativní školy proti tomuto členění.

Teorie zájmu vyzdvihuje *zájmy a účely sledované* normotvůrcem. Posuzuje, v čí prospěch je norma zaměřena, zda sleduje zájem individuální nebo veřejný.

¹ Srov. Harvánek, Jaromír a kol., *Právní teorie*, IURIDICA BRUNENSIA, Brno, 1995, str. 240 a 247 a násl., nebo Veverka, V. – Boguszak, J. – Čapek, J., *Základy teorie práva a právní filozofie*, Codex, Praha, 1996, str. 83 a násl.

Tato teorie bezprostředně navazuje na již výše uvedenou definici římského práva. Weyr však uvádí protinázor: „Tříditi pak normy podle toho, zdali jsou stanoveny (= platí) v zájmu pouze soukromém, t. j. v zájmu jednotlivců (povinnostních subjektů), nebo veřejném, t. j. všech nebo aspoň většiny jejich, stává se nemožným, jakmile předpokládáme, že jde o obecnou (abstraktní) normu. Neboť, kdo by chtěl vážně tvrditi, že na př. obecný zákon občanský – tento prototyp soukromého práva – jest stanoven a platí pouze v zájmu jednotlivců a nikoliv v zájmu celku?“² Weyr tedy tvrdí, že právo a právní řád jsou vždy jevy sociálními sloužícími společnosti stejně jako jednotlivci.

Teorie mocenská zdůrazňuje *podřízenost a nadřízenost subjektů*, jejich rovnost a nerovnost v právních vztazích. V soukromém právu mají tedy právní subjekty rovné postavení (princip ekvivalence), kdežto v právu veřejném je jeden subjekt práva podřízen druhému, který v právním vztahu vystupuje jako silnější (princip subordinace). Weyr toto stanovisko opět zásadně odmítá: „Právní poměr nemůže totiž znamenati nic jiného, než konkrétní relaci povinnovaného k oprávněnému... pak nelze nahlédnouti, v čem by se vlastně mohla jevit nadřízenost, resp. podřízenost, pokud se týče koordinovanosti zúčastněných subjektů, leda že bychom chtěli zavázaný, t. j. povinnostní subjekt zásadně považovati za podřízený a oprávněného za nadřízený, čímž by pak arcí všechny právní poměry bez výjimky staly se veřejnoprávními.“³

Weyr však sám uznává potřebu jakéhosi rozlišení mezi veřejným a soukromým právem, tohoto tradičního dualismu, a přichází s myšlenkou dvou základních druhů normotvorby – heteronomní (autokratické) a autonomní (demokratické). Zde je však nutno zdůraznit *rozdíl* mezi tím, jak chápali právní normu normativisté a jak ji pojímá dnešní právní teorie. Dnes chápeme právní normu jako normativní právní akt, normativisté do jejího pojetí zahrnovali i individuální právní akt. Weyr tedy ve svém pojetí ztotožňuje veřejnoprávnost s heteronomií a soukromoprávnost s autonomií: „tam, kde budoucí povinnostní subjekt sám účastní se tvorby normy, která ho má zavázat vůči jinému subjektu (oprávněnému), tam jde o poměr soukromoprávní, kde mu však bez jeho spoluúčasti normu stanoví (a je kompetentní stanovit) jiný činitel, jde o poměr – nebo chceme-li: normu – veřejnoprávní.“⁴ Z toho závěru pak vyvozuje už Pošvář, že „jedna a táž právní norma...může být současně normou práva veřejného i soukromého, že však záleží zcela na poznávacím hledisku.“⁵ Ani toto vymezení není tedy vyčerpávající.

² Viz Weyr, František, *Teorie práva*, Orbis, Brno – Praha, 1936, str. 181.

³ Tamtéž, str. 182–3.

⁴ Tamtéž, str. 186.

⁵ Srov. Pošvář Jaroslav, *Obecné pojmy správního práva*, ČSAS Právník, Brno, 1946, str. 18 a násl.

Nebudeme se dále snažit najít nějakou přesnou, všezahrnující definici. Budeme vycházet z všeobecného konsensu členění práva na soukromé a veřejné, přičemž je nutno si uvědomit, že „stoprocentně čisté“ právní odvětví neexistuje, každé se dá definovat jako soukromoprávní odvětví s prvky práva veřejného nebo naopak.

Většina našich českých právních teoretiků zařazuje do soukromého práva především právo občanské, právo obchodní, právo pracovní a právo rodinné. Do veřejného práva je naopak zahrnováno právo správní, právo ústavní, právo finanční, právo trestní a právo procesní. Je třeba však zmínit i rozdílné názory. Práce J. Harvánek a kol. „Právní teorie“ do soukromého práva zařazuje obor občanského práva procesního, vzhledem k tomu, že „upravuje postup směřující k sjednání jistoty, zabezpečení, resp. vynucení všech majetkových i nemajetkových práv zakotvených v občanském právu hmotném, res. soukromého práva vůbec.“⁶ Většina ostatních autorů přítom hovoří o nepopíratelném místě občanského práva procesního v systému veřejného práva, protože soudy, případně rozhodci, při svém rozhodování stojí v pozici nadřízeného subjektu, disponují donucovací pravomocí, jejich rozhodnutí jsou vykonatelná. Soud (rozhodce) a účastník nejsou v žádném případě subjekty rovné.

Francouzští právníci ve své klasifikaci však právo nerozdělují pouze do dvou částí, znají tři skupiny – právo soukromé, do něhož zahrnují především právo občanské, právo obchodní a právo pracovní, právo veřejné, jež je tvořeno právem ústavním a právem správním, a pak vyčleňují *zvláštní skupinu práv „smíšených“*, kam staví právo trestní a právo procesní, tj. jak občanské, tak trestní.⁷

Nemusíme se tedy dále zabývat soukromoprávními a veřejnoprávními disciplínami, jež jsou pod tato označení zařazována jak v ČR, tak ve Francii, tj. právem občanským, obchodním a pracovním jako právy soukromými a právem správním a ústavním jako právy veřejnými. Rozdíl nám zůstává v právu trestním a právu procesním (trestním a civilním), pro něž francouzská teorie vytvořila zvláštní označení práva „smíšená“. V českém právu jsou všechna tato odvětví řazena většinou do práva veřejného. Je nutné uvést argumenty, proč jsou tato právní odvětví vyčleňována mimo tradiční skupiny. Tato práva si, dle francouzské teorie, vypůjčují kritéria a pravidla práva soukromého i veřejného.

Francouzské právo trestní se blíží k právu veřejnému, protože o přestoupeních zákona rozhoduje zákonodárce nebo výkonná moc a protože právě veřejným autoritám přísluší přestoupení zákona stíhat. K právu soukromému má úzký vztah,

⁶ Viz Harvánek, Jaromír a kol., *Právní teorie*, IURIDICA BRUNENSIA, Brno, 1995

⁷ V tomto členění vycházím z kategorizace, jak byla učiněna v přednášce docentky Marie-Christine Lagrange na Právnické fakultě MU dne 21.10.1996, nezabývám se zde jinými členěními francouzského práva, jež provádějí jiní autoři. Srov. např. Harvánek, Jaromír a kol., *Právní teorie*, IURIDICA BRUNENSIA, Brno, 1995, str. 240 a násl.

protože se týká osobní svobody a ochrany jednotlivce. České trestní právo vidí svůj předmět ve vztahu mezi společností (existující ve státní formě) a pachatelem trestného činu nebo činu jinak trestného. Účelem trestního práva je ochrana zájmů společnosti před činy fyzických osob, jimiž tuto společnost ohrožují nebo porušují v intenzitě, která vyžaduje trestněprávní reakci státu. Česká trestněprávní teorie tedy zdůrazňuje zájem celé společnosti na ochraně (teorie zájmová) a zároveň nerovnost v postavení subjektů trestněprávního vztahu (teorie mocenská), tedy veřejnoprávní regulaci vztahů ve společnosti.⁸ České trestní právo obecně nezdůrazňuje ochranu civilních vztahů a jednotlivce jako francouzské trestní právo, české trestní právo chrání celou společnost a její zájmy, v níž jsou však samozřejmě v určité míře zahrnuty i zájmy jednotlivců.

Francouzské právo procesní (trestní i občanské) je řazeno k právu soukromému, protože urovnává spory mezi jednotlivci, a k právu veřejnému, protože právě příslušníci veřejné služby zajišťují spravedlnost a výkon pravomocných rozhodnutí. Pojem „příslušníci veřejné služby“ musíme však zejména chápat jako „soudy“, tzn. nezávislé orgány oprávněné rozhodovat ve sporech. Myslím, že nejen česká, ale i francouzská procesní práva můžeme vymezit jako souhrn norem upravujících postup soudů či jiných orgánů a jiných zúčastněných subjektů při projednávání a rozhodování sporů (civilní proces), případně zjišťování, zda se trestný čin stal, kdo je pachatelem a jaký trest mu lze dle zákona uložit (trestní proces). Toto vymezení se spíše přiklání k zařazení trestního práva procesního k právu veřejnému, tak jak je to většinou chápáno českými autory,⁹ protože zde je jednoznačně zdůrazněn mocenský prvek práva. Samozřejmě i zde se rozhoduje o právech a povinnostech jednotlivce. Jenže práv a povinností jednotlivců se dotýkají přímo či nepřímo všechna právní odvětví, od toho je právo právem.

Nyní je třeba se zastavit nad specifikou civilního procesu. Pokud vymezujeme jeho pojem na základě pojmu civilní věci, musíme pod toto označení zahrnovat dva druhy řízení – před soudy a před rozhodčími orgány. Zvláštnost obou druhů civilního procesu se projevuje zejména v zásadách tohoto odvětví, např. principu rovnosti stran, principu dispozičním a principu projednáním.¹⁰ To nám umožňuje hovořit o významných prvcích soukromého práva v tomto právním odvětví. Ty jsou posíleny v rozhodčím řízení, kde si strany sporu volí přímo konkrétního rozhodce nebo rozhodčí soud. Nesmíme ale opomenout nadřazenou pozici jak rozhodčího orgánu v rozhodčím řízení, tak soudu v řízení před soudy, kteří oba stojí nad

⁸ Srov. Kratochvíl, Vladimír a kol., Trestní právo hmotné, obecná část, MU, Brno, 1996, str. 5 a násl.

⁹ Srov. např. Filip, Jan, Ústavní právo České republiky, I. díl, MU, Brno, 1997, str. 31

¹⁰ Srov. Stavínohová, Jaruška, Občanské právo procesní, řízení nalézací, IURIDICA BRUNENSIA, Brno, 1996, str. 46 a násl.

účastníky a konečná rozhodnutí obou druhů orgánů jsou závazná a vykonatelná. Vzhledem k těmto specifikům civilního procesu je možné říci, že i z pohledu českého práva má zařazení civilního procesu do zvláštní kategorie „smíšená práva“ své opodstatnění, že i český civilní proces stojí někde mimo tradiční systém dělení práva.

Oproti tomu, co bylo řečeno výše, se mi z pohledu českého právního řádu jeví jako nutné odmítnout návrhy, že bychom u nás mohli vycházet z myšlenek a dělení francouzského práva na tři podsystémy práva. Začlenění některých právních odvětví do současného českého systému právního dualismu činí problémy. Někteří čeští autoři hovoří například o odvětvích typicky smíšených jako je živnostenské právo. Také pracovní právo, přestože jeho základy spočívá samozřejmě v právu soukromém, vykazuje v některých svých částech výrazný vliv veřejnoprávní sféry. Nemyslím si však, že by se situace vyřešila vytvořením nějaké kategorie nové. Vždyť jak duální, tak i triální členění je vlastně samo popíráno soudobými trendy ve vývoji práva, když dochází k vzájemnému „porůstání“ práva soukromého a veřejného.

Potřeba toho, proč dělíme české právo na soukromé a veřejné, je, dle mého názoru, nutná zejména pro výuku práva k pedagogickým účelům. Toto členění se dále uplatní pro vymezení předmětu mezinárodního práva soukromého, při posouzení postavení subjektů konkrétního právního vztahu (např. stát jako osoba právnická v občanskoprávních vztazích nebo stát jako nositel veřejné moci při výkonu státní správy) apod. Je však třeba zdůraznit, že opravdu neexistuje nějaká přesná dělicí čára mezi odvětvími soukromého a veřejného práva a dochází ke vzájemnému prolínání obou kategorií.

V této práci jsem také naznačila určitou zvláštnost procesního práva a to, jak rozporuplný názor na to, kam zařadit procesní právo mezi teoretiky panuje. Jedním z možných řešení této situace by mohlo být vyčlenění procesního práva z této kategorizace vůbec. Nehovořím zde o nové kategorii nějakého práva smíšeného, ale o tom, že smysl dualismu práva soukromého a veřejného vidím především u hmotného práva a ne tak už u práva procesního.

SUMMARY

Both Czech and French law are parts of the system of the continental law. The system is based on Roman law which has had a deep influence on it. The continental law is usually divided into two large subsystems – public law and private law. The fundamental rules of this division were formed by Roman jurisprudence (*ius publicum* and *ius privatum*). Private law and public law are usually described similarly in the Czech Republic and in France as well. Private law is defined as the law which determines the rights and duties of individuals on the basis of equal station. Public law is concerned with public affairs of the state, its territorial units and municipalities. But French jurisprudence has formed a new category – „the mixed law“, it includes the criminal law and the procedural law (civil and criminal).

In my opinion it is necessary to refuse the possibility that „the mixed law“ category should exist in our country. The subsuming of some branches of law under one of two existing subsystems makes difficulties. And more over the penetration of private and public law is noticeable nowadays. There is no exact dividing line between the branches of law which formed private and public law. I think the problems will not be solved by creation of a new law category.